

VÉKÁS LAJOS

Az öröklési jog az új Polgári Törvénykönyv Vitatervezetében

Besenyei Lajos professzor egyik kedvenc területe az öröklési jog; tudományos tevékenységének is egyik fontos témaköre a polgári jognak ez a része. Több tanulmányt tett közzé a Ptk. öröklési jogi szabályainak folyamatban lévő reformjához is, amelyek jelentős mértékben járultak hozzá a módosítások megfogalmazásához.¹ A jelen köszöntő írás szerzője osztozik az Ünnepelet érdeklődési körében.² Ezért szól írásunk az új Polgári Törvénykönyv 2006-ban közzétett Vitatervezetének³ (a továbbiakban: Javaslat) fontosabb öröklési jogi újításairól.

I. Általános értékelés

I. Az öröklési jog a magánjog legnagyobb *állandóságot* mutató része; szabályai – a történelem tanúsága szerint – még nagyobb társadalmi változásokat is képesek lényeges módosítás nélkül túlélni. A Javaslat sem lát indokot arra, hogy mélyrehatóan és minden intézményre kiterjedően változtasson a hatályos öröklési jog szabályain. Az *átgondolt átalakítás* követelményét támasztják mégis azok a gazdasági és társadalmi változások, amelyek Magyarországon az elmúlt évtizedekben, különösen 1990 óta végbementek.

Az öröklési joggal szemben támasztható változtatási igények okai között a magántulajdon megnövekedett szerepének és ennek következtében az *örökölhető vagyon* kiszélesedett tárgyi körének kell elsősorban jelentőséget tulajdonítani. A hagyatékok értéke jelentősen emelkedik és összetételük, rendeltetésük is mélyreható

---

¹ Lásd De lege ferenda gondolatok az öröklési jog köréből. *Acta Jur. et Pol. Szeged*, Tomus LIII. Fasciculus 3. (1998) 33–43. p.; Az élettársak öröklési jogi helyzete. *Közjegyzők Közlönye* 5 (2001) 1. sz. 9–13. p.; Öröklési jogunk reformja. *Acta Conventus de Iure Civili*, Tomus III. Szeged, 2005, 79–97. p.

² Lásd VÉKÁS LAJOS: *Magyar polgári jog. Öröklési jog.* 4., javított kiadás. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2002, 142 p.

³ A Vitatervezetet a 2003 februárjában a Magyar Közlöny Különszámában közzétett Koncepció és Tematika alapján jelen írás szerzője készítette. A Koncepció első, a Magyar Közlöny 2002. január 31-i 15. sz. II. kötetében megjelent változatának öröklési jogi javaslatait egy munkabizottság készítette elő, amelyet Weiss Emilia professzor asszony vezetett, és amelynek az Ünnepelet is tagja volt.

átalakuláson megy keresztül. Ugyanezek a jelenségek figyelhetők meg az európai országok döntő többségében, a fejlettebbekben már évtizedek óta folyamatosan.

Az öröklési jogi szabályok felülvizsgálata tekintetében emellett a *családi és a demográfiai viszonyokban* bekövetkezett egyes változásoknak is jelentőségük van. A családi viszonyok átalakulása veti fel mindenekelőtt az élettársak törvényes öröklési jogának kérdéseit, és annak folyamánya az a felfogásbeli paradigmaváltás is, amely ma Európában – szemben a korábban uralkodó szemlélettel – a házastárs öröklését szinte mindenütt a gyermekek, a leszármazók öröklése elé helyezi. Nem azért, mintha manapság a szülők kevésbé kívánnának gyermekeikről gondoskodni, hanem azért, mert a gyermekeknek korábban (tanulmányaik folytatásához, önálló életkezdésükhöz) van inkább szükségük szülői anyagi támogatásra, és kevésbé szorulnak rá a hagyatékból történő részesedésre. A gyermekek az egyik szülő halála időpontjában már rendszerint – adott esetben éppen korábbi szülői segítséggel – megteremtették önálló egzisztenciájukat. Ebben az időpontban inkább az egyedül maradó házastárs az, aki számára a korábbi életvitelének folytatását a hagyatéki vagyon segítségével kell biztosítani. Ez a szemlélet a magyar közgondolkodásban még kevésbé terjedt el. Ezért a Javaslat sem kívánja a házastárs öröklési jogi pozícióját a gyermek öröklési joga elé helyezni. A javasolt megoldást erősíti az a megfontolás is, hogy a házastárs öröklésének túlzott előtérbe helyezése veszélyeztetheti az örökhagyó korábbi házasságából született gyermekeinek öröklési jogát, hiszen ezek az utóbb elhaló házastárs után maradt hagyatékból már nem örökölnének. El kell ismerni ugyanakkor, hogy az európai tendenciát támogatja az életkorok kitolódása is. A *megnövekedett átlagéletkor* hat abba az irányba is, hogy a túlélő házastárs – leszármazók hiányában – osztozzék a hagyatékban az örökhagyó szüleivel. Ezt a gondolatot a Javaslat is magáévá teszi.

2. Még inkább, mint a Ptk. más területein, a Javaslat elsősorban a *bírói gyakorlat* tartós eredményeit emeli a törvényi szabályok közé. Ezek közül feltétlenül érdemes kiemelni a végrendelet minimális tartalmi követelményeit, amelyeket a PK 85. sz. állásfoglalás fogalmazott meg általánosított formában, továbbá a végrendelet megtámadásának hatását, amelyre vonatkozóan ugyanez az állásfoglalás adott útmutatást. Említeni kell a végrendelet értelmezésére vonatkozó jogtételt is, amelyet ugyancsak a Legfelsőbb Bíróság gyakorlata tett egyértelművé, mindenekelőtt a PK 82. sz. állásfoglalás indokolásában. A bírói gyakorlat hívta fel a figyelmet az ági öröklés redintegrációjának Ptk.-beli tilalmából adódó problémákra is, amelyeket a PK 81. sz. (bizonyos kérdések tekintetében a PK 80. sz.) állásfoglalás csak megengedhetetlen dogmatikai ellentmondások árán tudott megoldani. Az öröklési jog területén tanulságokat kínálnak a *közjegyzői gyakorlat* maradandó tapasztalatai is, például a közös végrendelet vagy az utóörökös-nevezés iránti részleges igény megfogalmazásával és a végrendeleti alakszerűségi követelmények részbeni felülvizsgálatával kapcsolatban

Szemben a szerződési joggal, ahol az Európai Közösségek meglehetősen aktív jogalkotása jelentősen befolyásolja a nemzeti törvényhozást, az öröklési jog terüle-

tén a Javaslat elkészítésekor nem kellett az Európai Unió jogalkotásának hatásaival számolni. A külföldi nemzeti jogi példák is lényegesen kisebb szerepet játszanak az öröklési jog reformjánál, mint az élők közötti vagyoni forgalom szabályinál. A Javaslat ezzel együtt figyelembe veszi a külföldi jog fejleményeit, és a változtatások vagy akár a hatályos szabályok fenntartásának megokolásánál nem zárkózik el idegen példákra történő hivatkozásoktól sem.

3. A Javaslat legfontosabb változtatásának a *bejegyzett élettárs* törvényes öröklési jogának elismerését lehet tekinteni.⁴ A bejegyzett élettárs törvényes öröklési jogi helyzetét a Javaslat a házastársával azonos módon szabályozza. Ez vonatkozik mind állagöröklési és haszonélvezeti öröklési státusára, mind az öröklésből történő kiesésére. A bejegyzett élettárs jogi helyzetét a Javaslat a végintézkedésen alapuló öröklés különös szabályai (például a közös végrendeletre vagy az utóörökösnevezésre vonatkozó rendelkezések) tekintetében is a házastársával hozza összhangba. A bejegyzett élettárs törvényes öröklési jogának megteremtése maga után vonja kötelelő részre jogosultságának elfogadását is.

A Javaslat a házastárral egy sorban törvényes öröklési jogot ad az *örökhagyó szüleinek*. Ez azt jelenti, hogy leszármazók hiányában a szülők törvényes örökös-ként kapják meg a hagyaték felét. Ebben az esetben is azonban az özvegy kapja az általa lakott lakást, továbbá az általa használt berendezési és felszerelési tárgyakat.

A Javaslat – a gyakorlatban szerzett tapasztalatok fényében – fenntartja az *ági öröklést* abban a körben, ahogy azt a Ptk. elismeri. A bírói gyakorlat tanulságai miatt megszünteti ugyanakkor az ági vagyon redintegrációjának és szurrogációjának tilalmára vonatkozó Ptk.-beli rendelkezést.

A Javaslat – a közjegyzők és a bíróságok tapasztalatait mérlegelve és a szakmai viták eredményeképpen – alapvetően változatlan formában fenntartja az *özvegy haszonélvezeti jogát*. Ez azt jelenti, hogy a házastárs leszármazók és ági örökösök mellett haszonélvezeti jogot kap a hagyatékon. Nem illeti meg viszont haszonélvezeti jog a házastársat a vele együtt öröklő szülők örökrészén. Az özvegyi jog tekintetében a gyakorlatban felmerült javítási igényeket a Javaslat a megváltás alanyi jogi jellegének erősítésével és a megváltási jog lehetőségének kiszélesítésével kívánja kielégíteni.

A Javaslat néhány kérdésben megváltoztatja a végintézkedési jogot: két konkrét esetben érvényesnek ismeri el az *utóörökösnevezést*, maradék utóörökösnevezés formájában; s ugyancsak meghatározott feltételek mellett lehetővé teszi *közös végrendelet* alkotását, illetve a közösen kötött öröklési szerződést. Enyhít a Javaslat az írásbeli magánvégrendelet *alaki követelményein*, elhagyva azokat az előírásokat, amelyek a gyakorlatban nem nyújtottak többletgaranciát az okirat valódiságának megállapításához.

---

⁴ BESENYEI LAJOS is sürgette „bizonyos öröklési kapcsolatok” elismerését az élettársak között, lásd *De lege ferenda gondolatok ...*, i. m. 42. p., részletesebben úő: *Az élettársak öröklési ...* i. m.

Alapvetően a Ptk. által elismert körben tartja fenn a Javaslat a *kötelekrészre* való jogosultságot, és csak néhány ponton módosítja az intézmény részletszabályait is.

Végrehajt végül a Javaslat több kisebb-nagyobb szerkezeti változtatást az öröklési szabályok rendszerén belül. A legjelentősebb ezek közül a végintézkedésen alapuló öröklési rendelkezéseknek a törvényes öröklést meghatározó normák elé helyezése. Ennek az az egyszerű magyarázata, hogy az öröklés rendjét elsődlegesen az örökhagyó végakarata határozza meg, és csak végintézkedés hiányában (vagy annak hézagaiban) érvényesülnek a törvényes öröklés szabályai. A Javaslat egyébként azzal számol, hogy a végrendeletek száma növekvő tendenciát fog mutatni. Ebbe az irányba ösztönöz nyilvánvalóan a hagyatékok értékének növekedése és összetételük bonyolultabbá válása, továbbá az a körülmény is, hogy egyre több örökös az ország határain kívül él.

II. Kiesési szabályok

1. A Javaslat némely vonatkozásban változtat az öröklésből történő kiesés szabályain. Nem módosul a kiesés jogkövetkezménye: A kieső személyt öröklési jogi szempontból úgy kell tekinteni, mintha nem is létezne. Ez a megítélés független az öröklés jogcímétől, vagyis attól, hogy az örökös végintézkedés vagy a törvény alapján örököl. Mai viszonyaink között, különösen a közlekedési balesetek gyakorisága miatt adott esetben komoly nehézségeket okoz a hagyatékok megnyílása sorrendjének meghatározása az azonos eseményben elhunyt személyek viszonylatában. Számos külföldi jogrendszerben az ún. közös veszélyben elhunyt személyek halála bekövetkezésének sorrendjére vonatkozó megdönthető vélelem felállításával kívánják segíteni ezeken a problémákon. A Ptk. nem tartalmaz ilyen vélelmet. A Javaslat sem állít fel vélelmet, mivel a közlekedési baleseteknél és más hasonló eseményeknél törvényi vélelemmel legjobb esetben a közös veszélyben elhunytak öröklési sorrendjét lehet meghatározni, de az így előálló igazságtalan eredmény nem kerülhető el. Vélelem felállítása helyett ezért a Javaslat azt a szabályt fogalmazza meg, hogy a *közös balesetben vagy más hasonló veszélyhelyzetben* elhalt hozzátartozók az egymás után történő öröklés tekintetében a halál beálltán sorrendjétől függetlenül kiesettnek tekintendők. Ezzel a megoldással elkerülhető az az igazságtalan eredmény, hogy a haláleseteknek és ezzel az öröklés megnyíltán egymást véletlenszerűen követő sorrendjétől függően, rövid időn belül kerüljön az egyik hozzátartozó (rendszerint házastárs vagy bejegyzett élettárs) vagyona az őt éppen túlélő hozzátartozó családjához.

2. Időszerűtlen volta miatt a Javaslat elhagyja a kiesési okok közül azt az esetet, hogy „kiesik az öröklésből, aki a hagyatékokat az öröklés megnyíltakor törvény-nél fogva nem szerezheti meg”. A Ptk. megalkotásakor ez a kiesési ok elsősorban *külföldi állampolgár* öröklésének kizárására kívánt lehetőséget biztosítani. A ter-

mőföld védelmét sem az öröklési képesség kizárásával, hanem szükség esetén egyéb módon, például az öröklött termőföld megtartásának lehetőségéhez támasztott további feltételek előírásával, vagy elidegenítési kötelezettség előírásával kell biztosítani.

A Javaslat a Ptk. 601. §-ában a házastársnak az *életközösség megszakadása* miatt a törvényes öröklésből történő kiesésének esetét nem itt rendezi, hanem a házastárs törvényes öröklésére vonatkozó szabályok között. A hasonló okból a végintézkedés alapján történő öröklésből való kiesést pedig a végrendelet hatálytalanságának eseteként fogalmazza meg a Javaslat.

III. Végintézkedésen alapuló öröklés

1. A Javaslat minden végintézkedési formára kiterjesztve fogalmazza meg a *végintézkedési szabadság* elvét. Ez az elv a tulajdonos rendelkezési szabadságából következik, és a polgári magántulajdonra épülő jogrendszerek egyetemes elvének tekinthető.

A Javaslat – mint említettük – a Ptk.-hoz képest fordított sorrendben tartalmazza az öröklés két fő jogcímét: előbb rendelkezik a végintézkedésen alapuló öröklésről, s ezt követően adja meg a törvényes öröklés szabályait.

A Javaslat szükségesnek látta a PK 85. sz. állásfoglalás alapján törvényileg is meghatározni azokat a *minimális tartalmi követelményeket*, amelyek mellett egy okirat végrendeleti minőségét meg lehet állapítani. Ezeknek a feltételeknek a törvényi kiemelésére legfőképpen azért van szükség, mert – szemben a végrendelet érvényességére vonatkozó alaki és tartalmi előírások megsértésével – ezeket a követelményeket a közjegyzőnek és a bíróságnak hivatalból is figyelembe kell vennie.

A Javaslat nem változtat az írásbeli végrendeletek fajtáin; három hónapról harminc napra csökkenti viszont a *szóbeli végrendelet hatályát* a megtételének feltételéül szolgáló tényállás megszűnését követően. A szóbeli végrendelettel kapcsolatos bizonytalanságok azt indokolják, hogy az ilyen végrendelet – a szóbeli végrendeletkezés feltételéül szolgáló helyzet megszűnése után – csak addig maradjon hatályos, amíg az örökhagyó írásbeli végrendeletbe foglalhatja végakarátát. Ehhez pedig harminc nap elegendő.

A bírói gyakorlat – helyesen – a végrendelet értelmezésénél az akarati elvet követi, és súlyt helyez a *favor testamenti* elvének érvényre juttatására is. Fontos érdek fűződik ahhoz, hogy az örökhagyó akarata a lehetőség határai között a legmesszebbmenően érvényesüljön. Fontosságukra tekintettel a Javaslat kifejezett szabályt alkot e tételek megfogalmazásával.

2. A Javaslat az írásbeli magánvégrendeletek *alaki érvényességének feltételei* közül nem tartja fenn azt a követelményt, hogy a végrendelet keltének helye is kitűnjék magából az okiratból. A gyakorlatban igen sok probléma merült fel ezzel

kapcsolatban, és a bírói gyakorlat sem tekinthető egységesnek a kérdés megítélésénél. Tekintettel arra, hogy a végrendelet keltének helye nem biztosít többletgaranciát a végrendelet valódiságának megítéléséhez, a Javaslat elhagyta azt.

A Javaslat több lapból álló végrendeleteknél csak az allográf végrendelet tekintetében tartja fenn azt az alaki követelményt, hogy a végrendelező és a tanúk az okirat minden lapját ellássák aláírásukkal. A holográf végrendelet esetében ezt a követelményt nem látszott szükséges fenntartani, mivel az örökagyó saját kézírása mellett a több lapból álló és számozott végrendelet valódisága utólag is aggálytalanul megállapítható.

3. A végrendeleti *tanú* vagy *más közreműködő* számára rendelt juttatás érvényességére vonatkozó garanciális előírásokat a Javaslat annyiban bővítette, hogy meghatározta a közreműködő fogalmát. Ez a definíció a bírói gyakorlatban tapasztalható bizonytalanságok elkerülése érdekében hangsúlyozza, hogy a végrendelet elkészítésében részt vevő személy csak akkor minősül a jelen rendelkezés szempontjából közreműködőnek, ha tevékenysége a végrendelet tartalmát érdemben befolyásolónak tekinthető. Semmiképpen sem közreműködő például az, aki az okirat elkészítéséhez szükséges eszközöket biztosítja, vagy – a Ptk. helyes bírói gyakorlatában kialakított felfogással egyezően – aki a végrendeletet a közjegyzőhöz viszi letétel céljából. A végrendelet tartalmát érdemi módon befolyásoló szerepet meg kell követelni a közreműködői minőség megállapításához annál a személynél is, aki a végrendelet fogalmazásában vagy leírásában vett részt. A bizonyíthatóan az örökagyó rendelkezését szolgálai hűséggel másoló személy tehát nem közreműködő, minthogy az sem, aki az örökagyó által diktált végakaratot stílárius vagy szerkezeti tanácsokkal segítette megfogalmazni, de a végrendelet érdemi mondanivalóját nem érintette.

A Javaslat szükségesnek látta kiterjeszteni a végrendelet tételénél tanúként vagy más módon közreműködő személyekre vonatkozó garanciális szabályokat a jogi személy tagjára, vezető tisztségviselőjére vagy alkalmazotjára is. A Ptk. bírói gyakorlata e tekintetben inkább ellenkező felfogást követ,⁵ ezért a Javaslat külön normát fogalmaz meg a problémára.

4. A Javaslat a Ptk. 644. §-ában foglalt szabály fenntartásával általában érvénytelennek tekinti két vagy több személy egyazon okiratba foglalt végrendeletét. Visszatér mégis a Javaslat a Ptk. előtti joghoz annyiban, hogy házastársak érvényesen nyilváníthatják végakarataikat *közös írásbeli végrendeletben*. Gyakorlati megfontolások ennek a lehetőségnek a megnyitását tették szükségessé, adott esetben az együtt járó értelmezési problémák vállalása árán is. Az egymás befolyásolásának lehetősége, mint szokásos ellenérv, nem áll meg amiatt, hogy ez a probléma ugyanúgy felmerülhet külön okiratban foglalt végrendeletek esetében is, ha azokat egymásra tekintettel alkotják. A közös végrendelet-alkotást a Javaslat a bejegyzett

---

⁵ Lásd például BH 1996/3. sz. 152.

élettársak számára is lehetővé teszi. Az alaki érvényességi kellékek tekintetében a Javaslat az Mtj. 1964. § rendelkezéseit veszi mintául.

Nyilvánvaló, hogy érvénytelen házasság vagy az élettársi kapcsolat érvénytelen bejegyzése esetén a közös végrendelet is eleve érvénytelen. Nem ad külön szabályt a Javaslat arra az esetre, amikor a házastársak vagy a bejegyzett élettársak közös végrendeleténél azt kell feltenni, hogy rendelkezésük egymásra tekintettel történt, azaz egyikük sem tette volna meg a maga intézkedését a másiké nélkül, és egyikük a maga végintézkedését visszavonja [Mtj. 1967. § (1) bek.]. Az ily módon összefüggő viszonos intézkedések érvénytelensége ugyanis a téves feltevésre, mint akarat hiába vonatkozó szabályból következik.

A közös végrendelet hatályát a Javaslat a házassági-, illetve a bejegyzett élettársi viszonyon alapuló együttélés tartamára korlátozza. Természetesen elveszti hatályát a közös végrendelet a házasság felbontására irányuló kereset benyújtásával vagy az élettársi kapcsolat nyilvántartásból való törlésére vonatkozó eljárás megindításával is. A Javaslat (az Mtj. 1965. §-ához hasonlóan) csak addig tartja fenn tehát a közös végrendelet hatályát, ameddig a házastársak vagy élettársak együtt élnek, és kapcsolatuk jogi kerete is intakt. A Javaslat ugyanis abból indul ki, hogy a közös végrendelet elsősorban a vagyonközösségben élő házastársak vagy bejegyzett élettársak számára nyújt életszerű végintézkedési lehetőséget.

A közös végrendeletbe foglalt végintézkedés visszavonásával kapcsolatban a Javaslat visszatér az Mtj. 1967. § (2) és (3) bekezdésében foglalt rendelkezésekhez. Ennek megfelelően a másik örökhagyó életében a közös végrendeletbe foglalt viszonos végintézkedés egyoldalú visszavonására további feltételek (azaz a másik örökhagyó értesítése stb.) nélkül lehetőség van. A másik örökhagyó halála után az ilyen végintézkedési nyilatkozat visszavonása csak akkor hatályos, ha egyidejűleg sor kerül a viszonos végrendeleti juttatás visszautasítására is.

5. A Ptk. – megváltoztatva az Mtj. 1914. §-ában kimondott korábbi jogtételt – általános jelleggel érvénytelennek mondta ki az *utóörökös-nevezést*, igaz az utóhagyomány-rendelés lehetőségét változatlanul elismerte. Ez már a hagyomány mértékének tág megvonása, továbbá az örökség és a hagyomány adott esetben elmosódó határai miatt sem tekinthető elvi megoldásnak. Az utóöröklés intézményében a Ptk. alkotói különösen azt ítélték kárhóztatandónak, hogy ily módon az örökhagyó vagyonával történő rendelkezési joga a halála utáni időre is meghosszabbodik. A végrendelet szabadság helyes értelme – a Ptk. indokolásában hangsúlyozottak szerint – csak az lehet, hogy az örökhagyó vagyontárgyai felett halála esetére egyszeri rendelkezési jogot nyerjen, de azt ne gyakorolhassa több ízben, örököseit is megkötve ezzel. Megjegyzendő, hogy az utóöröklés intézménye a többi európai jogrendszerben is visszaszorulóban van, néhol kifejezett jogszabályi rendelkezés következtében, másutt e nélkül is, a végrendelet szabályai gyakorlatban. A Javaslat is elvben fenntartja az utóörökös-nevezés érvénytelenségére vonatkozó szabályt. Ugyanakkor meghatározott szűk körben – a gyakorlatban felmerülő igények kielé-

gítése érdekében és külföldi jogok példáját is követve – elismeri az utóöröklést, maradék-utóöröklés formájában.

Az utóörökös-nevezés érvénytelenségének elvi fenntartása miatt a Javaslatban is szükséges annak kimondása, hogy az ilyen végrendeleti rendelkezés abban az esetben érvényesnek tekinthető, ha helyettes örökösnevezésként megáll, vagyis akkor, ha az elsősorban nevezett örökös kiesik az öröklésből, például az örökhagyó előtt meghal. Ugyanezt a szabályt tartalmazza a Ptk. 645. §-a.

Kivétekléppen érvényesnek ismeri el a Javaslat az utóörökös-nevezést abban az esetben, ha *házastárs vagy bejegyzett élettárs* (akár külön-, akár közös végrendeletben) házastársát, illetve élettársát nevezi előörökösnek, és az ő halála esetére utóörököst határoz meg. Ennek a lehetőségnek a megnyitása megoldja azt a problémát, hogy a hagyatékban lévő szerzői jogdíjakra, szabadalmi díjakra, továbbá más folyamatosan és időszakonként visszatérően, azaz járadékszerűen érvényesíthető vagyoni követelésekre az örökhagyó előörökösként nevezett házastársa, illetve bejegyzett élettársa után saját hozzátartozóját utóörökösként határozhatta meg, ily módon elejét véve annak, hogy házastársa, illetve bejegyzett élettársa halála után annak hozzátartozói legyenek az ilyen hagyatéki tárgyak törvényes örökösei. Ebben az esetben voltaképpen az előörökös rendelkezési jogainak korlátozásáról nincs is szó, mivel az utóöröklésre csak az előörökös halála után esedékessé váló jogokban kerül sor. Ez az utóörökös-nevezés tehát ún. *maradék-utóöröklést* jelent, azaz az előörökösnek az örökséggel történő rendelkezési jogát általában nem korlátozza. Korlátot csak a szokásos mértéket meghaladó ajándékok és egyéb adományok tételével kapcsolatban állít fel a Javaslat, amikor az ilyen rendelkezéseket érvénytelennek minősíti.

Megoldást biztosíthat a házastárs, illetve a bejegyzett élettárs utóörökös nevezési lehetősége arra az esetre is, amikor a házastárs, illetve a bejegyzett élettárs egyetlen jelentős értékű vagyontárgya (rendszerint ingatlana) fejében köt közös eltartójukkal öröklési szerződést, és azt akarja, hogy az eltartó csak az utóbb elhalt házastárs, illetve bejegyzett élettárs halála után örökölje meg ezt a vagyontárgyat.

Az utóöröklés tilalma alóli második kivételként a Javaslat elismeri a *substitutio pupillaris* intézményét. Ez azt jelenti, hogy az örökhagyó érvényesen nevezhet utóörököst, ha az előörökös – életkora miatt vagy egyéb okból – érvényes végrendeletet sem az örökössé nevezésekor, sem később nem tud tenni. A kiskorúság miatt vagy egyéb okból cselekvőképtelen előörökös a hagyatéki vagyonnal – a cselekvőképtelen nyilatkozatának érvényességére vonatkozó korlátok között – szabadon rendelkezhet.

A Javaslat – a Ptk. 645. § (2) bekezdésében adott szabály fenntartásával – korlátozás nélkül érvényesnek ismeri el utóhagyomány rendelését.

6. A Javaslat a Ptk. bírói gyakorlatában a *végrendelet megtámadásával* kapcsolatban kialakult tételeket azok helytálló voltára és fontosságára tekintettel törvényi szabállyá teszi. Ezért mindenekelőtt kimondja, hogy a végrendelet érvénytelenségének vagy hatálytalanságának megállapításához az érdekelt személy megtámadó

nyilatkozatára van szükség, az érvénytelenség vagy hatálytalanság megállapítására tehát hivatalból nem kerülhet sor. Más kérdés, hogy a közjegyzőnek és a bíróságnak a megfelelő eljárásjogi rendelkezések tájékoztatási kötelezettséget írhatnak elő. A tájékoztatási kötelezettség azt a célt szolgálja, hogy az érdekelttek tisztában legyenek eljárási jogaikról és azok érvényesítésének lehetőségeiről.

A megtámadásra jogosult személyek körét a Javaslat a Ptk. 653. §-ában foglalt szabállyal azonos módon határozza meg.

A Javaslat ugyancsak a bírói gyakorlatban követett tételt fogalmazza meg akkor, amikor kimondja, hogy a megtámadó nyilatkozatban meg kell határozni a megtámadás okát, és hogy a közjegyző vagy a bíróság csak a megtámadó nyilatkozatban meghatározott ok alapján állapíthatja meg a végrendelet érvénytelenségét vagy hatálytalanságát. Nem kerülhet sor például az érvénytelenség megállapítására valamely alakszerűségi hiba miatt, ha a megtámadás az örökhagyó cselekvőképzetlenségére hivatkozik, vagy fordítva.

Szükségesnek látja a Javaslat annak a tételnek kifejezett kimondását is, hogy a megtámadás relatív hatású, azaz a végrendelet érvénytelenségét vagy hatálytalanságát csak annak javára lehet megállapítani, aki a megtámadó nyilatkozatot tette.

Az öröklési igény tulajdoni igény, amely nem évül el. Ebből következik, hogy megtámadásra időbeli korlát nélkül kerülhet sor. Ezért a Javaslat fenntartja a Ptk. 654. §-ában kimondott szabályt.

7. A Javaslat két fontos vonatkozásban a gyakorlat igényeihez igazítja az *öröklési szerződés* fogalmát. Az egyik változtatás az, hogy a Javaslat öröklési szerződésnek ismeri el az olyan szerződést is, amelyben az örökhagyó kizárólag a gondozása fejében teszi örökössé a szerződő felet. Az ilyen lehetőség elismerésére szükség van azért, mert anyagilag rá nem szoruló idős vagy beteg személy is gyakran szorul rá gondozásra és ápolásra, ami adott esetben öröklési szerződés segítségével kielégítően biztosítható. Erre a lehetőségre annál inkább szükség van, mert a gondozás és ápolás egyre jelentősebb anyagi értékű szolgáltatás, amelyet a társadalombiztosítás nem tud magára vállalni. A Javaslat azért látott okot annak kifejezett elismerésére, hogy az örökhagyó gondozása adott esetben önmagában is elismerhető az örökhagyó szerződő partnerének kizárólagos kötelezettségeként, mert a legújabb bírói gyakorlat is kitarzott amellelt, hogy önmagában az örökhagyó gondozása nem teljesíti be az öröklési szerződés célját.⁶ A bírói gyakorlatot feltehetőleg az is motiválta álláspontjának következetes fenntartásában, hogy a PK 89. sz. állásfoglalás szerint az öröklési szerződéssel lekötött vagyontárgy nem számítandó hozzá a kötelesrész alapjához. A kötelesrészi igény kijátszásának lehetősége azonban nem csak gondozást biztosító, hanem tartást ígérő öröklési szerződés esetében is fennáll. Éppen ezért a Javaslat változtat az öröklési szerződés és a kötelesrész alapja közötti viszonyon.

⁶ Gellért György (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv Magyarázata*. 6. kiadás (2004) 2. kötet 2451. sk. p.

A másik változtatás annak a gyakorlati igénynek kíván eleget tenni, hogy az örökgyó ne csak a saját eltartása, illetve gondozása fejében köthessen öröklési szerződést, hanem a szerződésben halála utánra biztosíthassa tartásra szoruló gyermekének ellátását is.

8. A Ptké. I. 73. §-a házastársak számára engedte meg, hogy örökgyóként közösen köthessenek öröklési szerződést. A Javaslat mindennemű *tulajdonostársak* számára megnyitja azt a lehetőséget, hogy – mint örökgyók – *ugyanabba az okiratba* érvényesen foglalhassák öröklési szerződésüket a tulajdonukban lévő közös vagyronról történő végintézkedésként. Ez azt jelenti, hogy házastársak és élettársak mellett a Ptk. szerinti tulajdonostársak is köthetnek közösen olyan öröklési szerződést, amelyben a közös tulajdonra nevezik örökösnek az eltartót. (Az élettársak vagyonszösségét a Családjogi Könyv nem teszi attól függővé, hogy az élettársi kapcsolatot bejegyezték-e vagy sem, ezért a közös öröklési szerződés kötésének lehetősége sem függ a bejegyzéstől.) A végintézkedési gyakorlat által felvetett igénnyel szemben komoly aggály nem merült fel. A hagyaték tipikus és rendszerint legjelentősebb tárgya ilyenkor is az örökgyók ingatlana. A közös öröklési szerződés ilyen bővített körben történő elismerése egyben a közös tulajdon megszüntetésének természetes módját is jelenti.

Az eltartó (életjáradékot, illetve gondozást nyújtó) öröklése mindig csak az elhunyt tulajdonostárs tulajdoni hányadára következik be, vagyis az öröklési szerződésben lekötött vagyron teljes egészében csak az utolsó tulajdonostárs halálával száll át az eltartóval. A Javaslat módot ad a feleknek arra, hogy a szerződésben megegyezzenek: milyen jog illeti meg a túlélő tulajdonostársat az elhunyt tulajdonostárs tulajdoni hányadán. A felek megegyezése elvileg elmehet odáig is, hogy a részleges örökléssel a túlélő házastárs elveszti korábbi jogait a tulajdonostárs tulajdoni hányadán. Diszpozitív szabályként a Javaslat azt a rendelkezést tartalmazza, hogy a túlélő tulajdonostárs haszonélvezeti jogot nyer tulajdonostársának az eltartó által megörökölt tulajdoni hányadán.

IV. Törvényes öröklés

1. A Javaslat – a magyar öröklési jog hagyományaitól részben eltérve és a Ptk.-t módosítva – változtat a *házastárs és a szülők* törvényes öröklési jogi helyzetén. A leszármazók nélkül elhalt (tipikus esetben: fiatalabb) örökgyó esetében több szempont is amellet szól, hogy a házastárs mellett a szülők is részesedjenek gyermekük hagyatékából. Az egyik ilyen megfontolás az, hogy az örökgyó idős szülője támogatóját, adott esetben eltartóját is elveszíti gyermeke halálával. A javasolt megoldást támogatja az a tapasztalat is, hogy mai viszonyaink között a szülő gyakran jelentősen hozzájárul gyermeke, az örökgyó vagyonának gyarapodásához, és ez a hozzájárulás nem minden esetben minősül a hagyatékban a szülőt illető ági vagyonnak. (Megjegyzendő: a szülő az ági örökséget amúgy is a házastárs haszon-

élvezeti jogával terhelten kapja.) A Javaslat szerint mindezek miatt leszármazók hiányában a házastárs nem egyedül lesz állagörökös, hanem vele egy sorban a hagyaték felére kiterjedő törvényes örökösök az örökhagyó szülei. A szülők egymás között fejenként egyenlő arányban örökölnék. A szülő ilyen törvényes öröklési jogának elismerését támogató szempontok azt kívánják, hogy a szülő az örökrészt az özvegy hasznélvezeti joga nélkül kapja meg.

Mindezekkel együtt a megoldásnál azt is figyelembe kellett venni, hogy a Javaslat – a Ptk.-hoz hasonlóan – biztosítani kívánja azt, hogy az özvegy a házastársa halála után is élvezhesse a megszokott környezetet: az addig használt lakást, továbbá az ahhoz tartozó berendezési és felszerelési tárgyakat. Ennek a törekvésnek kíván érvényt szerezni a Javaslat akkor, amikor (az özvegyi jog megváltásának ilyen irányú korlátozásához hasonlóan) mindenképpen biztosítja az özvegynek az általa lakott lakás és az általa használt berendezési és felszerelési tárgyak állagöröklési jogát. Más szavakkal ez azt jelenti, hogy a házastárs és a szülők az özvegy által lakott lakáson, berendezési és felszerelési tárgyakon felüli vagyonon osztoznak.

Figyelemmel arra, hogy a Javaslat elsősorban tartási megfontolásból biztosítja a szülőnek a házastárs melletti állagörökösi státust, és a tartási szempont a házastársnál is szerepet játszik, valamelyik szülő kiesése esetén a szülőtárs mellett a házastársat is indokolt a kieső szülő örökrészből részesíteni.

2. A Javaslatnak a szülők törvényes öröklési jogi helyzetét megváltoztató rendelkezése természetesen kihat a *házastárs törvényes öröklési státusára* is. Leszármazók hiányában a házastárs fele-fele részben a szülőkkel osztozik a hagyatékon, és csak abban az esetben lesz a szerzeményi vagyon kizárólagos örököse, ha szülők sincsenek. Ilyenkor viszont kizárólag ő örököl, és a szerzeményi vagyonon a szülőkön kívüli felmenőkkel és az oldalrokonokkal – ugyanúgy, mint a Ptk. szerint – nem kell osztoznia. (Az ági öröklés fenntartása miatt az ági vagyont a Javaslat szerint is az illető ági örökösök kapják törvényes örökösként; az ági vagyonra a házastársat változtatlanul hasznélvezeti jog illeti meg.)

Mai viszonyaink között a hagyatékokban egyre jelentősebb szerepet játszanak az olyan vagyontárgyak (készpénz, bankbetét, üzletrész, értékpapír), amelyek vonatkozásában az állagöröklés és a hasznélvezeti jog öröklésének párhuzamos elismerése nem célszerű, és egyre gyakrabban találhatók a hagyatékokban olyan ingóságok, amelyek a hasznélvezet során viszonylag hamar elhasználódnak. Az *özvegyi jog* ellen szólnak a családi viszonyokban bekövetkezett egyes változások is. Ilyen fejleménynek tekinthető mindenekelőtt az a tény, hogy gyakoribbá válnak az olyan családok, amelyekben az örökhagyó korábbi házasságából született gyermekeinek és újabb házastársának érdekei ütköznek, és ahol az érintettek közötti kis korkülönbségre tekintettel a konfliktusok hosszú ideig elhúzódhatnak, sőt előfordul az is, hogy az állagörökös nem is éli túl az özvegyet, vagy a hosszú ideig fennálló özvegyi jog miatti amortizáció miatt nem jut hozzá jussához. A Javaslat – a közjegyzők és a bíróságok ez irányú tapasztalatait mérlegelve, az intézmény hagyományaira és elfogadottságára tekintettel – mégis alapvetően változtatlan formában

fenntartja a házastársi haszonélvezeti jogot. A gyakorlatban felmerült javítási igényeknek ugyanakkor a megváltás alanyi jogi jellegének erősítésével és a megváltási jog lehetőségének kiszélesítésével kíván eleget tenni. Egy módosítással a Ptk.-val azonos módon szabályozza a Javaslat azt a hagyatéki vagyoni kört is, amelyre a túlélő házastársat özvegyi jog illeti meg: haszonélvezeti joga van a házastársnak a leszármazók által örökölt hagyatékon és az ági öröklés tárgyain. A változtatás a szülőket megillető törvényes örökrész bővülésével függ össze: a szülők által a szerzeményi vagyomból örökölt hagyatéki részen a házastársat haszonélvezeti jog nem illeti meg, vagyis a szülőket a szerzeményi vagyomból megillető törvényes örökrészen a házastársnak nincs özvegyi joga.

A Javaslat – a rendelkezést ért indokolt bírálatok miatt – nem tartja fenn a Ptk. 615. § (2) bekezdésében foglalt azt a szabályt, amely szerint az özvegy *új házasságkötése* megszünteti a haszonélvezeti jogot. A Ptk. rendelkezésének hátterében elsősorban az a megfontolás állt, hogy történetileg az özvegyi jognak főként tartási rendeltetése volt, és az új házasság biztosítani volt hivatott a megfelelő tartást. Ez az indok már a Ptk. elfogadásakor sem volt meggyőző. Jelenlegi viszonyaink között az új házassággal biztosítható anyagi szempontból gondtalan élet legalább annyira illuzórikus, mint a korábbi időkben. Ezen túlmenően az erkölcsi felfogás is tiltakozik egy olyan szabály ellen, amely az özvegyet a haszonélvezeti jog megtartása és egy új házasságkötés közötti választásra kényszeríti. Arról nem is szólva, hogy – legalábbis a PK 83. sz. állásfoglalás szerint – a haszonélvezeti jog megszűnik az új házasságkötéssel, de nem szűnne meg amiatt, hogy az özvegy élettársi kapcsolatban él. Annak természetesen a Javaslat szerint sincs akadálya, hogy a leszármazók – az új házasságkötés folytán kialakult helyzetre is tekintettel – kérhessék az özvegyi jog korlátozását.

A Javaslat a túlélő házastárs haszonélvezeti jogának változatlan formában történő fenntartása mellett, mintegy az özvegyi jog korrekciós lehetőségeként teljessé kívánja tenni a *megváltás* szabályait. Biztosítani akarja azt, hogy akár a túlélő házastárs, akár az állagörökösök bármikor szabadulhassanak a haszonélvezeti jogból adódó hátrányoktól és kényelmetlenségektől. Ezért a Javaslat korigálja azokat a fogyatékoságokat, amelyeket a Ptk., illetve a bírói gyakorlat mutatott az özvegyi jog megváltásával kapcsolatban. Mindenekelőtt egyértelművé teszi, hogy a megváltásra az érintetteknek alanyi joguk van. E tekintetben a PK 84. sz. állásfoglalás támasztott némi bizonytalanságot. Ezt az állásfoglalást azonban ma már – 2006. május 22-én elfogadott véleménye szerint (BH 2006/8. sz.) – a Legfelsőbb Bíróság sem tekinteti iránymutatónak. A Javaslat eltörli továbbá a megváltási igényre vonatkozó időbeli korlátot is, amelyet a Ptk. 616. §-ának (5) bekezdése tartalmazott. A Javaslat egyértelművé teszi: mind a házastársat, mind az állagörökösöket időbeli korlát nélkül illeti meg a megváltási igény. Ez a megoldás van összhangban az öröklési igények elévülésének kizártságával is. A megváltás időbeli korláthoz kötése általában sem bizonyult szerencsés megoldásnak, de különösen méltánytalan volt azokban az esetekben, amelyekben az állagörökös a hagyaték megnyílásakor még kiskorú volt. Ilyen esetekben a gyámhatóság által kirendelt ügygondnok rend-

szerint nem kérte a haszonélvezeti jog megváltását, mert azt a gondnokoltja által örökölt vagyon csökkentéseként is fel lehet fogni. A megváltás időbeli korlát nélküli biztosítását különösen indokolttá teszi, ha a hagyaték tárgyai között készpénz, bankbetétben vagy más hasonló módon lekötött pénz vagy értékpapír szerepel. Végül az időbeli korlát megszüntetése mellett szólt az a megfontolás is, hogy a Ptk. – szemben a megváltási joggal – az özvegyi jog korlátozását időbeli korlát nélkül biztosította. A Javaslat pontosította a megváltásra vonatkozó szabályokat azzal is, hogy – a rendelkezés tényleges értelmét egyértelművé téve – kimondja: csak a házastárssal szemben nem lehet kérni az özvegyi jog megváltását az általa lakott lakáson, az általa használt berendezési és felszerelési tárgyakon, de a házastárs e tárgyak vonatkozásában is élhet megváltási jogával. A Javaslat a megváltási jog gyakorlásánál mind az özvegy, mind az állagörökös méltányos érdekét egyformán védeni kívánja. Ezért – új rendelkezésként – írja elő ezeknek az érdekeknek kellő figyelembe vételét.

A Javaslat annyiban változtat az özvegyi jog *korlátozására* vonatkozó szabályokon, hogy annak mértékével kapcsolatban megváltoztatja a Ptk. 616. §-ának (4) bekezdésében foglalt szabályt, és nem rendeli figyelembe venni az özvegy saját vagyonát és munkájának eredményét. Ugyanezt az elvet követi a Javaslat az özvegyi jogra alapított kötelesrész mértékének megállapítására javasolt rendelkezésnél is.

A Ptk.-ban az özvegyi jog megváltására és korlátozására vonatkozó szabályok között ellentmondás volt abban a kérdésben is, hogy a házastárs által lakott lakáson, az általa használt berendezési és felszerelési tárgyakon fennálló haszonélvezet megváltását nem lehetett kérni, a korlátozást viszont a törvény nem zárta ki. A Javaslat kiküszöböli ezt az ellentmondást, amikor az említett vagyontárgyakra vonatkozóan az özvegyi jog korlátozását sem engedi meg. A Ptk. nem rendezte azt a kérdést, hogy mi a sorrend a megváltási és a korlátozási igények között, ha azok ütköznek egymással. Ilyen kollízióra kerülhet sor abban az esetben, amikor a leszármazók vagy azok egyike az özvegyi jog korlátozását kéri, s ezzel egyidejűleg az özvegy megváltási kérelméről is dönteni kell. A Javaslat szerint ilyen esetben a leszármazó korlátozási igényével szemben a házastárs megváltási igényének kell elsőbbséget adni. E megoldás mögött az a megfontolás húzódik, hogy a Javaslat a túlélő házastársat az egész hagyatékra vonatkoztatott egy gyermekrészben mindenképpen részesíteni kívánja. Leszármazók igényeinek ilyen konkurenciájára azért nem kerülhet sor, mert a leszármazók jussán a korlátozási és a megváltási kérelem teljesítésének sorrendje nem változtat.

3. A Javaslat a *bejegyzett élettársnak* törvényes öröklési jogot ad, és pedig abban a keretben, amelyben az a házastársat megilleti. A Javaslatot ennek a megoldásnak az elfogadásánál több megfontolás vezet. Egyrészt abból indul ki, hogy az élettársi kapcsolatot – elterjedtsége folytán – a jog már hosszabb ideje megfelelő jogi következményekkel övezi; a Családjogi Könyv maga is vagyoni jogi, lakhatási és tartási jogot biztosít az élettárs számára. Ilyen körülmények között az egyedül

logikus és helyes megoldás az élettárs törvényes öröklési jogának elismerése. A Javaslat ugyanakkor csak a bejegyzett élettársnak ad törvényes öröklési jogi státust, noha sem az említett családjogi következmények, sem a külön törvényekben megállapított jogok nem függenek az élettársi kapcsolat bejegyzésétől. Ezt az eltérést elsősorban az magyarázza, hogy csak az élettársi kapcsolat bejegyzésének feltétele az, hogy az élettársnak – formális, különélés melletti – házassági köteléke ne álljon fenn. Ily módon kerülhető el az öröklési jogi igények versengése. A bejegyzés megkövetelésének másik fő indoka az, hogy a magyar jogban hagyományosnak tekinthető az (egyébként világviszonylatban is szinte kivétel nélküli) ipso iure öröklési rend, amelynek érvényesülését a regisztráció lényegesen megkönnyíti.

A Javaslat a bejegyzett élettárs törvényes öröklési jogi helyzetét minden szempontból *a házastársával azonos módon* szabályozza. Ez vonatkozik a bejegyzett élettárs állagöröklési, haszonélvezeti öröklési státusára és az öröklésből történő kiesésére egyaránt. Közelebbről ez azt jelenti, hogy a bejegyzett élettárs

- állagörökös leszármazók hiányában a szülők mellett a hagyaték felére, leszármazók és szülők hiányában a hagyaték egészére;
- haszonélvezeti jogot nyer a leszármazók és az ági örökösök által örökölt vagyona;
- kiesik az öröklésből (esetleges egyéb általános kiesési okok mellett) akkor, ha az öröklés megnyílásakor az élettársak között életközösség nem állott fenn, és az eset körülményeiből nyilvánvaló, hogy az életközösség visszaállítására nem volt kilátás.

A Javaslat a be nem jegyzett élettársnak is biztosít öröklési jogi igényt: dologi jogilag védett személyes szolgálat formájában használati jogot ad az örökhagyóval közösen lakott lakásra és a közösen használt szokásos berendezési és felszerelési tárgyakra. A lakáshasználati jogot az élettárs a Családjogi Könyvben az életközösség megszűnése esetére előírt feltételek megléte esetén élvezi. A használati jog az élettársat haláláig megilleti, azaz sem házasságkötés, sem új élettársi kapcsolat létesítése nem szünteti meg.

4. A szülők és az első parentélabá tartozó törvényes örökösök öröklési jogát a Javaslat két vonatkozásban érinti. Kizárólag a szülőket érintő változtatás az, hogy ők a házastárral, illetve a bejegyzett élettárral együtt is törvényes öröklési jogot kapnak. Mind a szülőkre, mind a szülői leszármazókra vonatkozik viszont az a változtatás, hogy őket leszármazók és házastárs kiesésén túl csak bejegyzett élettárs hiányában illeti meg az egész hagyatékra kiterjedő törvényes öröklési jog.

Az 1946. évi XVIII. törvény az oldalági rokonok törvényes öröklését a nagyszülői leszármazókra korlátozta. Ezt a korlátozást a Ptk. is fenntartotta. A gyakorlat az elmúlt évtizedekben mégis felvetette, hogy az oldalági törvényes öröklést a *déd- szülői leszármazókra* is célszerű kiterjeszteni. A Javaslat ki akarja elégíteni ezt a – nyilvánvalóan nem túlságosan széles körben felmerülő – méltányolható igényt.

Ezzel a harmadik parentélát a dédszülők és a dédszülői leszármazók képezik. Ez a parentéla tehát még ugyanúgy teljes, mint a szülői és nagyszülői.

5. A Javaslat nem látott indokot az *ági öröklés* Ptk.-ban már karcsúsított intézményének eltörlésére vagy további korlátozására. A közjegyzői és a bírósági gyakorlat is arról tanúskodik, hogy a lakosság körében (tegyük hozzá: a házastárs, illetve a felmenő- és oldalrokonok törvényes öröklési sorrendjének Ptk.-beli koncepciója mellett) él az igény az ági öröklés intézményének fenntartására. Ezért – a gyakorlatban szerzett tapasztalatok fényében – ugyanabban a körben tartja fenn az intézményt, ahogy azt a Ptk. elismeri. Ennek megfelelően közvetett háramlás esetén is elismer ági vagyont az örökgyó hagyatékában, de csak az első parentélában szereplő oldalági rokonok közvetítése esetén.

Az ez irányú gyakorlati tanulságok miatt nem tartja fenn a Javaslat az ági vagyon redintegrációjának és szurrogációjának tilalmára vonatkozó Ptk.-beli rendelkezést. A Ptk. 613. § (1) bekezdés b) pontjában foglalt rendelkezés a gyakorlatban sok problémát vetett fel, és azokat a PK 81. sz. (bizonyos kérdések vonatkozásában a PK 80. sz.) állásfoglalás csak dogmatikai ellentmondások árán és lényegében *contra legem* tudta megoldani. A Javaslat ugyanakkor számol azzal, hogy az ági vagyon körének ily módon történő bővülése a mainál szélesebb körben veti fel az ági és a szerzeményi vagyon összevegyülésének problémáját. Ezeket a feladatokat a bírósági gyakorlatnak vállalnia kell. A bírói mérlegelés a vegyülő vagyontárgyak értékelésének időpontjával kapcsolatban is szükséges. Megjegyzendő, hogy a Javaslat mind az osztályrabocsátandó, mind a kötelesrész alapjához tartozó vagy a kötelesrészbe betudandó értékek számításánál változtatott a hatályos jogon, és megnyitotta a szabad bírói mérlegelés lehetőségét ezeknek a vagyonrészeknek az értékeléséhez.

A Javaslat nem tartja fenn a Ptk.-nak azt a rendelkezését, amely szerint csak tizenöt évi házasság után nem lehetett ági öröklési igényt támasztani a túlélő házastárssal szemben a szokásos mértékű berendezési és felszerelési tárgyakra. A házasság időtartamának fennállásától függetlenül mentesek tehát ezek a vagyontárgyak az ági öröklési igénnyel szemben. Indokolt ugyanis, hogy ezek a hagyatéki tárgyak mindenképpen az özvegnél maradjanak, és a túlélő házastársnak értékben se kelljen helytállnia értük az ági örökösökkel szemben.

6. A Javaslat szerint az *örökbefogadott* változatlan feltételek mellett örököl örökbefogadó szülei után. Változtat a Javaslat az örökbefogadottnak a vérszerinti rokonai után történő öröklése tekintetében. A hatályos szabályok az örökbefogadás nyílt vagy titkos jellegétől tették függővé az örökbefogadottnak a vérrokonai után történő törvényes öröklését. A Javaslat azért változtat ezen a megoldáson, mert a nyílt és a titkos örökbefogadás különbsége nem abban áll, hogy nyílt örökbefogadás esetén az örökbefogadottnak fennmarad valamilyen kapcsolata a vér szerinti családdal, titkos örökbefogadásnál pedig ez a kapcsolat megszűnik. Az eltérés kizárólag abban áll, hogy nyílt örökbefogadás esetén a gyermekét örökbe adó szülő

(nem egyszer az örökbefogadás utolsó stádiumában) megismeri gyermeke örökbefogadó szüleit, titkos örökbefogadásnál viszont erre sincs módja. Nyílt örökbefogadás esetében sincs azonban arról szó, hogy a vér szerinti szülő és az örökbeadott gyermek között bárminemű kapcsolat maradjon az örökbefogadás alatt. Mindezen az sem változtat, hogy ma az örökbefogadottnak szélesebb körben van joga a vér szerinti származás megismerésére, mint korábban. Ez a jog ugyanis alapvetően csak a személyi adatok megismerésére ad módot, a személyes megismerkedésre az érintett valamennyi érintett fél beleegyezésére van szükség. Mindezek miatt a Javaslat nem az örökbefogadás nyílt vagy titkos jellegéhez köti az örökbefogadott törvényes öröklésének elismerését vér szerinti rokonai után. Ezt az öröklési lehetőséget a Javaslat csak abban az esetben ismeri el, ha az örökbefogadó szülő is közeli rokon: az örökbefogadott egyeneságbeli felmenő rokona, annak leszármazója vagy az örökbefogadott testvére. Tekintettel arra, hogy a Javaslat az örökbefogadott törvényes öröklési jogát vér szerinti rokonai után csak akkor ismeri el, ha az örökbefogadó szülő az örökbefogadott egyeneságbeli felmenő rokona, annak leszármazója vagy az örökgyógyó testvére, az örökbefogadott utáni öröklést is csak e körben lehet elismerni. Az így elvileg törvényes örökösként szóba jöhető vér szerinti rokonok azonban, mint örökbefogadó vagy annak rokona amúgy is örökölnek a törvényes öröklés szabályai szerint. Ezért a vér szerinti rokonoknak az örökbefogadott utáni törvényes öröklési jogáról nem szükséges külön rendelkezni.

V. Kötelelésrész

1. A nemzetközi jogirodalomban egyre többen *vitatják a kötelelésrész* intézményének létjogosultságát. Komoly érveket hoznak fel amellett, hogy mai viszonyaink között ez az intézmény kellő jogpolitikai indok nélkül korlátozza az örökgyógyó végintézkedési szabadságát. Felmerült ez a vélemény a magyar irodalomban is.⁷ A Javaslat mégis fenntartja a kötelelésrészt, és nem változtat alapvetően annak részlet-szabályain sem. Az intézmény fenntartásának gyakorlati jelentősége olyan esetekben van, amikor az örökgyógyó korábbi házasságából származó gyermekek öröklési minimumát az örökgyógyó esetleges ellentétes akaratával szemben is indokolt biztosítani.

A Javaslat a bejegyzett élettársnak törvényes öröklési jogi státust ad. A törvényes öröklési jog megteremtése maga után vonja a bejegyzett élettárs kötelelésrészi igényének elfogadását is. A Javaslat ezt teszi; egyebekben nem változtat a kötelelésrésze jogosultak körének meghatározásánál.

2. A Ptk.-nak a *kitagadási okokat* megfogalmazó szabályai nem mindenben állták ki a gyakorlat próbáját. Ezért a Javaslat több ponton változtat a kitagadási okokon. Mindenekelőtt nem veszi át a Ptk.-ból, illetve konkrétabbá teszi a kifejezetten

⁷ BESENYEI LAJOS: *Öröklési jogunk reformja*, i. m. 94 sk. p.

büntetőjogi előkérdés eldöntését kívánó eseteket. Elhagyja a „jogerősen ötévi vagy azt meghaladó szabadságvesztésre” történő elítélést, mint kiesési okot. Emellett nem a büntetőjogi megítélés alapján, hanem a rokoni kapcsolatra tekintettel rendeli minősíteni az örökhagyó sérelmére elkövetett bűncselekmény súlyát. A gyakorlat túl szűknek találta a kitagadási okoknak a Ptk.-ban meghatározott körét. Ezért a Javaslat új kitagadási okként fogalmazza meg a nagykorú leszármazónak (rendszerint az örökhagyó gyermekének) az örökhagyóval szemben elkövetett durva hálátlanságát. Ez a kitagadási ok kiterjed olyan esetekre is, amelyekben nincs szó a törvényes tartási kötelezettség elmulasztásáról, mivel az örökhagyó tartásra nem is szorult, és nem beszélhetünk büntetőjogilag értékelhető magatartásról sem. A durva hálátlanság fogalmi határainak kialakítását a Javaslat a bírói gyakorlatra bízta. Durva hálátlanságnak minősülhet adott esetben például az örökhagyó ápolásának, gondozásának elmulasztása. Az érdemtelenység miatt kiesett személyhez hasonlóan a Javaslat a kitagadott személyt is elzárja attól, hogy a kiesése miatt helyébe – törvényes örökösként vagy törvényes helyettes örökösként – lépő kiskorú leszármazója öröksége tekintetében vagyonkezelői joggal rendelkezessen.

3. A jelentős inflálódás miatt a Javaslat a *kötelesrész alapjához* hozzászámítandó adományok tiszta értékének kiszámításával kapcsolatban elhagyja azt a Ptk.-beli főszabályt, hogy az adományokat a juttatáskori értéken kell figyelembe venni. E helyett felhatalmazza a bíróságot, hogy az adomány értékét az összes körülmények figyelembevételével állapítsa meg. A PK 89. sz. állásfoglalás c) pontja szerint a tartási, életjáradéki vagy öröklési szerződéssel lekötött vagyontárgy a kötelesrész alapjának kiszámításánál nem vehető figyelembe. Ez a megoldás merev és egyoldalú, ami – egyéb problémák mellett – azzal jár, hogy a bíróságok mindenképpen tartást vagy életjáradékot követelnek meg, és nem fogadják el, hogy a szerződő partner csak gondozást (ápolást) nyújt az eltartottnak (az örökhagyónak). A Javaslat ezért részben megváltoztatja a hatályos jogot. Szerencse-szerződés jellegük ellenére elismeri a tartási, életjáradéki és öröklési szerződések visszerthes jellegét, de a szerződés megkötésétől számított két éven belül csak a szerződéssel elidegenített vagyonnak a ténylegesen nyújtott tartás, életjáradék vagy gondozás ellenértékével fedezett hányadát nem tekinti a kötelesrész alapjához hozzászámítandó vagyonnak. A két év eltelte után a Javaslat szerint sem kell elszámolást végezni, hanem a szerződéssel elidegenített vagyon egészében kívül marad a kötelesrész alapján.

A Javaslat a kötelesrész alapjához hozzá számítandó adományok *juttatásának időpontját* az örökhagyó halálát megelőző tizenöt évről tíz évre szállítja le. A Ptk. gyakorlatának tapasztalatai szerint ugyanis az eltelt idő növekedésével arányosan nő annak lehetősége, hogy az adományt már elfogyasztották, elhasználták, elidegenítették stb., s ezzel gyakorlatilag csak a hagyatékban részesedettek felelőssége lesz terheesebb.

A Javaslat a Családjogi Könyvben tartási jogot ad az élettársaknak, függetlenül attól, hogy az élettársi kapcsolat bejegyzésre került-e vagy sem. Ennek a változta-

tásnak a folyománya, hogy az élettárnak nyújtott tartás értéke sem tartozik a kötelesrész alapjához.

A Javaslat változtat a kötelesrészre jogosultságot *létrehozó kapcsolat* meghatározásán. A Ptk.-tól eltérően házasságból született gyermekek esetében nem az első házasságkötés, hanem minden gyermek vonatkozásában a származást jelentő házasságkötés időpontja a mérvadó. A házastársak által közösen örökbefogadott gyermek vonatkozásában pedig nem a házasságkötés, hanem (mint az egyedül örökbefogadott gyermek esetében) az örökbefogadás időpontja jelenti a kötelesrészre jogosultságot létrehozó kapcsolatot.

Az állagörökösöket megillető kötelesrész mértéke tekintetében a Javaslat nem változtat a Ptk. szabályain. A házastársat, mint törvényes örököszt megillető *haszonélvezeti jogra* tekintettel megállapítandó kötelesrész mértékének számításánál a Javaslat megváltoztatja a Ptk. 665. §-ának (2) bekezdésében foglalt szabályt, és nem rendeli figyelembe venni az özvegy saját vagyonát és munkájának eredményét. Ugyanezt az elvet követi a Javaslat az özvegyi jog korlátozására vonatkozó rendelkezésnél is.

LAJOS VÉKÁS

DAS ERBRECHT IM DISKUSSIONSENTWURF EINES NEUEN UNGARISCHEN ZIVILGESETZBUCHES

(Zusammenfassung)

Ende 2006 wurde in Ungarn ein Diskussionsentwurf (DiskE) zu einem neuen Zivilgesetzbuch veröffentlicht. Der DiskE geht davon aus, dass die erbrechtlichen Bestimmungen durch die grundlegenden Änderungen in der wirtschaftlich-gesellschaftlichen Struktur seit 1990 viel weniger berührt sind als die anderen Teile des Privatrechts. Es sind jedoch solche Entwicklungen seit dem Inkrafttreten des gültigen Gesetzbuches von 1959, die auch das Erbrecht wesentlich beeinflussen. Der Maß und die Gegenstände des Privateigentums, die modifizierte Altersstruktur der Bevölkerung und andere demografische Gegebenheiten sowie das veränderte Familienmodell sind vor allem diejenigen Faktoren, die auch neue erbrechtliche Lösungen verlangten. Der DiskE berücksichtigt auch die Erfahrungen in der notariellen Praxis hinsichtlich der letztwilligen Verfügungen und die Erneuerungen in der Gerichtspraxis.

Der Aufsatz fasst die wichtigsten Änderungen zusammen. Von diesen ist es hervorzuheben, dass der DiskE ein gesetzliches Erbrecht für die Partner in einer registrierten außerehelichen Lebensgemeinschaft gewährt. Die erbrechtliche Stellung solcher Lebensgefährten entspricht in jener Hinsicht der Position des

Ehegatten. Eine außereheliche Lebensgemeinschaft kann nur dann registriert werden, wenn – neben anderen Bedingungen – keine Ehe der Lebensgefährten besteht.